

APOCRIFE DIN NOUL TECH-STAMENT ROMÂNESC

Autor: Silviu Man | 5 octombrie 2022

„Ceea ce m-a atras pe mine către Ortodoxie a fost faptul că, dintre biserici, ea este cea care s-a opus cel mai mult modernității – nu în sens politic, ci prin faptul că nu s-a schimbat deloc, sau foarte puțin, în ultimii o mie de ani. Nu și-a schimbat liturghia, nu și-a schimbat regulile, nu și-a schimbat învățăturile morale, nu și-a schimbat structurile.”

- Paul Kingsnorth

*Textul de mai jos nu era menit să fie „de sinestătător”. El făcea parte dintr-un serial început prin primăvară, numit „**iPhone, iPad! iDol? Despre idolatria tehnologică**”, prin care îmi propusesem – dacă nu să lămuresc – măcar să ridic câteva semne de întrebare cu privire la o parte din relațiile dintre creștinism și tehnologia erei noastre. Relații ce s-au dovedit a fi mai complicate decât mă așteptam, întrucât platforma care a găzduit toate episoadele precedente a refuzat să publice acest episod –penultimul, fără a oferi vreo explicație clară. Sunt străin de tentația scandalului și victimizării publice, mai cu seamă că acestea ar bagateliza un subiect pe care îl consider extrem de important. Cred că lucrurile sunt mult mai simple, dincolo de eventuale (și, probabil, inevitabile) lecturi în diagonală, excесе de zel și reacții bizantine. Dacă este adevărat ceea ce afirm mai jos, iar atitudinile clericale cu privire la tehnologie relatate în textul de față sunt deviate, atunci trebuie îndreptate. Dacă ceea ce am scris mai jos este greșit, exagerat sau fals de-a binelea, aștept să fiu corectat cu argumente. Însă, pentru a da un verdict, oricare ar fi acesta, textul trebuie citit – cu grijă și sinceritate și cu dorința de a limpezi ape (neașteptat de) tulburi. Așa cum, de altfel, a și fost scris...*

Pentru a fi complet puși în temă, cititorii răbdători pot citi primele episoade ale serialului începând de aici. Pentru cei care nu au răgaz de asta, un foarte scurt „trailer”: perspectiva biblică ne sugerează că relația om – tehnologie nu este și nu poate fi independentă de și indiferentă la prezența lui Dumnezeu. Departе de a fi „un simplu instrument”, tehnologia biblică – a uneltelor – este o extensie a omului și, prin aceasta,

are un fundamental caracter simbolic, pe care însă tehnologia modernă - de la mașini la mediile tehnologice - îl eludează. Or, dacă tehnologia este și simbolică, trebuie să acceptăm că relația noastră cu ea este mereu cu dublu sens - o utilizăm și ne utilizează, o formăm și ne formează. Lumea tradițională era conștientă de acest lucru și impunea anumite reguli care integrau tehnologia în cultură. În lumea modernă, însă, tehnologia s-a eliberat de strânsoarea vechilor norme și, dobândind o putere și o complexitate nemaiîntâlnite, și-a clamat supremația asupra naturii. A devenit nucleul central al culturii noastre, în jurul căruia gravitează totul, care ne solicită atenția, ne înghite timpul și ne modelează comportamentul, limbajul și valorile după propriul chip. Iar omniprezența sa (certă), omnipotența sa (dorită) și omnisciența sa (revendicată) fac din ea nimic mai puțin decât un substitut de Dumnezeu. A devenit, așadar, ceea ce în iudeo-creștinism se numește „idol” (pentru un studiu asupra idolatriei, pandant al celui de față, vezi eseul meu de pe Syntopic - Cum se face un Vițel de Aur. Manual de asamblare pe înțelesul epocii de siliciu).

Pledoaria mea de până aici se încheie cu o trecere în revistă a unor invocări ale supremației tehnologice - declarații semnate, printre mulți alții, de celebrități precum Elon Musk, Yuval Harari sau Craig Venter. În continuare, iată textul căruia nu i s-a permis să apară:

... Dacă lumea noastră ar fi realmente dominată de acest idol prezentat atât de explicit și de radical de către tehnofiliile zilelor noastre, alegerea s-ar contura la fel de clar pentru creștinii de azi ca pentru creștinii primelor secole. Confruntarea cu idolul ar fi una fățișă și e de presupus că pentru creștinii ar exista doar două variante: a accepta „în cunoștință de cauză” idolatria sau a o refuza răspicat, plătind evident prețul (scump) și primind răsplata (neprețuită). Întrebarea care li s-ar pune ar fi dură, dar fără clauze ascunse, ceva de genul: ești cu Dumnezeul profeților sau cu dumnezeul lui Levandowski? Cu Scripturile sau cu scripturile? Cu Raiul sau cu metaversul? Iar răspunsul ar trebui să fie reconfortant de scurt și de limpede (eventual cu semnătură digitală dacă se alege a doua variantă).

Însă, din nefericire, idolatria tehnologică pare să aibă în vremurile noastre un caracter mult mai subtil; bănuiesc, din cauză că tehnologia, prin înstăpânirea ei asupra tuturor domeniilor vieții, a devenit un mediu ambiant, iar mediul -prin însăși natura sa - nu poate fi definit atâta vreme cât ești înăuntrul lui. Prin urmare, cred că vremurile ne confruntă nu cu clasicul chip cioplit - ale cărui intenții, promisiuni și metode erau clar precizate - ci cu un *idol difuz*, ușor ca aburul, pătrunzător ca apa, greu de perceput, dar mite de refuzat; iar incapacitatea noastră de a distinge această masivă schimbare de strategie ne face vulnerabili, nepermis de vulnerabili.

Acest idol nu ni se propune în mod explicit ca idol - creatorii și vânzătorii de tehnologie susțin (iar noi nu-i contrazicem) că ne livrează doar „unelte neutre” pe care le putem

îndrepta ori spre bine, ori spre rău, unelte cu care ne putem face treaba mai repede, unelte pentru care doar noi suntem responsabili. În realitate, după cum am văzut, aceste tehnologii noi sunt, precum și tehnologiile vechi (vezi de pildă, crucea pentru romani despre care vorbeam pe la începutul serialului), tot proiecții ale unor valori și viziuni asupra lumii – proiecții materializate pe care suntem nevoiți să le folosim, deși n-avem nici cea mai vagă idee dacă și în ce măsură le putem adapta la viziunea creștină asupra lumii.

Dacă mediul tehnologic a devenit idol, iar lumea din jur este *tributară tehnologiei fără a face din ea o religie explicită*, pentru creștini sarcina este complicată – deoarece creștinii sunt oameni ai paradoxului care sunt chemați să trăiască în lume (vrând-nevrând, folosindu-se de artefactele tehnologice) și totodată în afara lumii (pentru că suntem chemați la Împărăție, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, și nici... tehnologie). Paradoxului creștinismului îi răspunde – cu straniu ecou, în diformă reflexie – paradoxul tehnologiei: acela de a fi și în afara noastră, și în noi; de a ne aparține în mod firesc și, simultan, de a ne fi cumva străină. Tehnologia fără de care nu putem trăi, dar care ne poate deruta, rățăci, îmbolnăvi și distruge.

Cred că e mult mai perfidă și mult mai eficace tentativa de coabitare armonioasă cu o spiritualitate idolatră *undercover*, care nu ne cere o mărturisire de credință explicită, nici jertfe, nici invocații, dar care – zi de zi, ceas de ceas – ne seduce atenția, ne fură timpul și ne adoarme prin confort.

Rezultatele acestei discrete cotropiri a lumii de către idolul cel difuz se văd mai puțin în cărți și studii savante și mai mult în realitate (inclusiv aici, în ciuda denumirii absurde, și „realitatea virtuală”). Sub presiunea mediului tehnologic, lumea noastră se transformă cu o viteză colosală, instituind un adevărat imperativ al adaptării. Iar ordinul de a ne adapta nu ne vine doar de sus, de la tehnocrația care – precum regele Ozia – îmbătăta de putere, își revendică statut sacerdotal, ci și de la semenii noștri care îmbrățișează cu pasiune promisiunea tehnologică, acceptând fără rezerve toate condițiile ei. De pildă, iată o mostră spumoasă de patos progresist și etică a adaptării într-un comentariu de subsol la articolul „*Îți permiți un copil? Sterilizarea psihologică din zilele noastre*” semnat de Horia Pătrașcu:

“Pe scurt,sa tii un copil cu mingea in spatele blocului in era tehnologiei e ca si cum l-ai fi avortat! Asta e realitatea,”copilul consumator” trebuie sa se adapteze societatii de consum pentru a evolua sau macar pentru a supravietui! Deci ai,n-ai bani,te dai de-a rostogolul si cumperi copilului calculator,telefon,il imbraci decent,ii dai acces la informatie ,si mereu trebuie sa fii cu un pas inaintea lui! De fapt cred ca aici e greseala parintilor...sunt prea prinsii in prejudecati si refuza sa priveasca inainte! Pe scurt,daca pe vremea noastra mergea cu lacat pe telefon,cu urzici la pranz si cu „te imbraci

cu ce ai", cu ore impuse in fatza televizorului si cu „inveti matematica ca asa e cel mai bine pentru tine,daca nu te pedepsesc”,ei bine in ziua de azi toate aceste interdictii si pretentii pot transforma copilul, in cel mai fericit caz,intr-un inadaptat si in cel mai rau,D-ne fereste....zilnic citim despre drogati si sinucideri in randul adolescentilor. La google,daca aplica pentru angajare,nu-i intreaba de iarba verde de acasa , despre situatia financiara sau daca a fost olimpic la vreo materie,ci despre cunostintele lor in calculatoare,programare,etc. Asta-i copilul 'produs" si consumator...n-ai ce face! Nu vad nimic trist in asta..se cheama evolutie!"

Sunt multe de extras de aici, inclusiv ideea că, în marșul spre evoluție, trebuie să abandonăm diacriticele și spațiile de după virgulă. Mai problematic pentru creștini este că oamenii care împărtășesc opinia comentatoarei vor deveni, dacă nu sunt cumva deja, majoritari – astfel încât vor putea lua, dacă nu cumva iau deja, decizii politice conforme acestei perspective. De altfel, pot nici să nu fie majoritari în fapt; dat fiind că ne aflăm într-un univers mediatic care este prin „natura” sa favorabil acestui gen de opinii, e suficient că sunt mai vocali decât creștinii care par să fie mai interesați de adaptarea la „evolutie” fără vreo critică articulată.

Cum ne raportăm noi, creștinii, la acest idol difuz în a cărui lumină artificială trăim zilnic? Nu e deloc greu pentru un creștin să refuze, precum cei mai mulți dintre oameni, ideea de bombă nucleară sau armă biologică. Dar e mult mai greu să refuze tehnologia care îi promite mijlocirea către un scop incontestabil Bun: până la urmă ce ar putea fi în neregulă cu internetul, de vreme ce putem urmări slujbe online, predici pe Youtube sau „informații folositoare sufletului”? Ce-ar putea fi în neregulă cu televizorul – dacă stă mai mult pe Trinitas, sau cu radioul – dacă e pe Radio Renașterea sau Reîntregirea? Ce-ar putea fi în neregulă cu rețelele de socializare, atâta vreme cât intrăm pe grupuri creștine și ne „share-uim” poze cu icoane și citate din Sfinții Părinți? Și, mai departe, de ce nu am putea propovădui Evanghelia pe Instagram și Tiktok? Sau, în curând, poate... în Metavers?

Firește, putem extrapola mult dincolo de social media, la scară mare, cu întrebări globale: de exemplu, ce-ar fi în neregulă cu transportul din ce în ce mai rapid dintr-un punct în altul (ar fi bine sau n-ar fi bine să ne putem teleporta la Mănăstirea Oașa, la Sfântul Mormânt sau pe muntele Athos)? Ce-ar putea fi în neregulă cu modificarea genetică a plantelor, de vreme ce vor hrăni mai mulți oameni, că doar și Hristos a înmulțit pâinile și peștii? Ce-ar putea fi în neregulă în general cu industrializarea hranei? Sau cu industrializarea educației? Ce-ar putea fi în neregulă cu zborul pe altă planetă (urmat, desigur, de exploatarea resurselor acelei planete), de vreme ce tot Universul este creația lui Dumnezeu? Ce ar fi putea fi greșit în ideea de Liturghie online? Și așa mai departe.

Din păcate, la acest moment, într-o majoritate covârșitoare, răspunsurile pe care ortodoxia¹ a reușit să le articuleze față de aceste probleme cruciale sunt dezarmant de stângace. Cu câteva excepții - mai puține decât degetele de la o mână - nu se remarcă nicio tentativă dinspre păstori (ierarhi, preoți, teologi, profesori) de a se apleca cu seriozitate și sistematic asupra fenomenului tehnologic² și de a-l evalua în lumina teologiei. *Corpus*-ul de opere esențiale privind filosofia tehnologiei este ignorat cu desăvârșire, iar autorii care au deschis demult diverse căi de înțelegere a acestui fenomen sunt complet necunoscuți în spațiul ortodox.

Această uluitoare indiferență, dublată de teama de a nu rămâne în urmă, naște câteodată formulări publice monstruoase. Sunt nevoit, cu amărăciune, să dau aici câteva exemple.

Aceste exprimări deplorabile nu sunt nici erori ocazionale, nici consecința unei proaste asimilări ale unor lecturi sau ale unor studii orientate greșit. Sunt consecința absenței *oricărui* studiu, oricărei surse, sunt consecința lipsei unei dezbateri serioase și susținute care să lămurească ce anume din lumea tehnologică ar trebui să treacă dincolo de pridvorul bisericii și de ce. Neexistând niciun efort oficial de a cerceta critic și asumat relația dintre teologie și tehnologie, niciun program de studii interdisciplinare, nicio minimă bibliografie obligatorie, nicio „tehnocateheză” destinată clericilor și mirenilor, ortodoxia secolului XXI s-a lăsat invadată de o puzderie de idei, gesturi și practici aberante, care zburdă nestingherite în biserică pentru că nu am făcut niciun efort de a le îngrădi intelectual. Ele vor rămâne cu noi și se vor amplifica atâta vreme cât, în loc de discuții fundamentate pe lecturi de anvergură, vom rămâne prizonierii căldicei ai consensului „de bun simț” - că „tehnologia e bună sau rea, adică e neutră, adică depinde cum o folosești” - marca sigură a celei mai uimitoare ignorări a celei mai importante teme a omenirii de azi.

Din discreție și cu speranța unei revizuirii a acestor triste derapaje, voi trece sub tăcere numele autorilor, nelipsiți altminteri de o seamă de calități și pe bună dreptate apreciați pentru ele.

Pentru început, un extras dintr-un articol care încearcă să „armonizeze” ortodoxia cu tehnologia. Un paragraf care se citește cu inima strânsă:

*„Ținând de dinamica actualului ev postindustrial, dezvoltarea tehnologiei digitale și acapararea realității de către media digitale nu mai sunt o simplă utopie transumanistă. Treptat, aceasta va deveni singura noastră realitate. De aceea, chemarea creștinismului nu este să refuze sau să abandoneze realitatea structurată digital, ci să încerce să o îmbogățească din interior prin **amprentarea evanghelică a cyberspațiului.**”* (sublinierea mea)

Din nefericire, articolul nu este semnat de vreunul dintre înfierbântații din Silicon Valley pe care i-am citat în episodul trecut. Este un articol din ziarul Lumina, semnat de un preot ortodox, care nu ne dezvăluie nici pe ce bază teologică s-ar putea susține un demers de o asemenea gravitate, nici ce argumente filosofice sprijină teza deterministă conform căreia „aceasta va deveni singura noastră realitate”, nu pare interesat de costurile și dinamica acestei mutații și nici de ce ar trebui să facem noi, în calitate de creștini, cu realitatea încă nedigitalizată în care trăim. Și mai cu seamă, nu aflăm ce fel de entitate este cyberspațiul, cât de moral, imoral sau amoral este, și care sunt rațiunile pentru care ar trebui să-l considerăm compatibil cu ortodoxia pentru ca, după aceea să ne apucăm, cu ambiție de apostoli, să-l „amprentăm evanghelic”.

În același registru, cu ceva mai multă vervă retorică, se pronunță și un distins și apreciat preot și profesor universitar, trecut prin școli înalte și călit în lecturi filosofice grele. Cu ocazia unui simpozion a cărui temă viza, printre altele, și prezența digitalului în viața liturgică, părintele afirmă că „*digitalul este genuin eclezial*” (?), după aceea că „*digitalul este real*” (!) și, spre final, propune nimic altceva decât „*îmblânzirea și înduhovnicirea a ceea ce numim digital*” (?!). În sprijinul acestor teze, nu ni se spune nici ce semnifică digitalul, nici cum ar trebui să-l privim și, neașteptat pentru un intelectual de acest calibru, nu se invocă nici măcar unul dintre autorii care s-au preocupat de acest subiect (Campbell? Negroponte? Hayles? Young? Sau, prin extensie, măcar Donna Haraway?) pentru a-l confrunța cu doctrina creștină. Se presupune, probabil, că pricepem cu toții ce e cu digitalul doar pentru că avem cu toții telefoane mobile și conturi de social media.

Ba chiar, într-o piruetă colocvială, și părintele profesor pare să derapeze pe alunecoasa pantă a determinismului, declarând inchizitorial că „*nici alternativa asta nu e valabilă [să te declari]: «dom'le, eu sunt adigital». Atunci pune-ți pe foc și cărțile!*”. Așadar, ne întâlnim și aici cu același imperativ al adaptării – fără să fi judecat în prealabil dacă adaptarea la digital poate fi considerată virtuoaasă și mântuitoare. Iar analogia stridentă și puerilă dintre digital și cărți – ca și cum reticența critică la excitația digitalizării ar înseamna în mod obligatoriu o pledoarie pentru reînțoacerea în peșteri – este de o bizarerie greu de digerat.

Cum bizară este și axioma „tehnologia este mântuitoare” (!!!) rostită – prin intermediul unui podcast – de către un... monah din Muntele Athos, de altfel un atlet profesionist al virtualului. Sau, a aceluiași părinte: „*Dumnezeu știe și programare, Dumnezeu știe și web-design, Maica Domnului trebuie să știi că e cel mai bun CTO din lume. Vorbesc foarte serios. Deci Maica Domnului e cel mai bun Chief Technology Officer din lume*”. (???) Cum bizară e și filmarea și distribuirea filmului înmormântării unei fețe bisericești unde, într-un joc de cadre postmodern, vezi un călugăr care – chiar în timpul cântării de Veșnică Pomenire – filmează de jur împrejur cu un telefon ținut cu aceeași mână de care stă legat un metanier. Cum bizare sunt și inovațiile demult cunoscute de la Catedrala

din Jibou - uşile împărăteşti automate, cădelniţa electronică şi clopotele la buton (aparent, maşina de tăiat anafura aflată la un moment dat în *wishlist*-ul parohial nu a fost implementată).

Încerc să înţeleg. Cred că nucleul ideatic comun al acestor nepermise absurdităţi constă în cuplarea şi asimilarea de către Biserică a două idei care nu au nicio legătură cu antropologia creştină: inovaţia şi eficienţa. În cultura zilelor noastre (spuneam, dominată de *medii* tehnologice, nu de unelte - căci uneltele nu încorporează noţiunea de eficienţă³), acestea sunt noţiuni pozitive: inovaţia este bună, avem nevoie de din ce în ce mai multă eficienţă, lumea trebuie perfecţionată, progresul există şi trebuie să ne adaptăm lui pentru a participa şi a ne bucura de progresul întregii omeniri. Şi mai au ceva în comun aceste situaţii - *ideea că forma tehnologiei nu contează, ci doar conţinutul (intenţia omului)*, care nu este niciodată şi în niciun fel afectat de forma în care e „turnat”. Sau, mai bine spus - *ideea că important e scopul, iar mijlocul nu contează*: aşadar, tehnologiile s-ar defini în mod esenţial doar prin funcţionalitatea intenţională pe care o au - hainele sunt pentru a te îmbrăca, automobilele sunt pentru a te deplasa, telefoanele pentru a comunica la distanţă, etc.

Putem vedea cât de false sunt aceste idei dacă le mutăm într-un context familiar nouă - acela liturgic. Dacă aceste idei ar fi corecte, iar tehnologiile ar depinde *doar* de intenţiile noastre, dacă inovaţia şi eficientizarea sunt valorile care trebuie urmărite, dacă *doar* conţinutul şi scopul contează, atunci avem tot dreptul să ne întrebăm, de pildă, la ce bun truda pictorilor de icoane, când am putea să umplem pereţii bisericilor cu proiecţii cu icoane 4D, de o calitate grafică excepţională, eventual animate? La ce bun să mai existe cântăreţii care, ştim bine, sunt adesea stângaci şi lălăie la strană, când am putea asculta la Liturghie înregistrări cu cele mai profesioniste coruri psaltice din spaţiul ortodox? La ce bun efortul de a turna, a ridica şi a bate clopotele⁴, când am putea rezolva totul cu un sintetizator audio şi nişte boxe straşnice? La ce bun lumânările, când am putea pune la morminte lămpi cu beculeţ LED, că ţin mai mult şi sunt „eco”? Am remarcat cu toţii că Evangheliarul e mare, impunător, destul de greu de ţinut în braţe. Nu ar fi mai creştineşte să uşurăm sarcina preotului care iese cu el din altar, înlocuindu-l cu o tabletă *slim* cu textul biblic uploadat?⁵ Iar dacă forma nu contează, ci doar intenţiile bune, ce ne-ar opri să sărutăm tableta în loc de Evangheliar? Ce-ar fi să facem din împărtăşania cu linguriţe de plastic⁶ o practică generalizată, eventual să adoptăm şi nişte potire de plastic alimentar aprobate de Ministerul Sănătăţii? De ce nu am distribui în biserici aspersoare pentru agheasmă? Ei bine, după ce am îmbrăţişa aceste transformări - care, toate, derivă din împreunarea inovaţiei cu eficienţa - am mai putea oare să pretindem că nimic esenţial nu este afectat şi că, deşi am schimbat radical forma, de fapt, conţinutul e acelaşi, deci suntem în continuare păstrători ai Tradiţiei?⁷ Dacă nu, atunci trebuie să ne întrebăm în ce măsură, pe baza căror principii şi cu ce limite se poate ajusta o tradiţie ortodoxă pornită dintr-o cultură a uneltelor la cerinţele radicale ale maşinii şi ale mediului tehnologic.

Ce învățăm din aceste exemple care (cel puțin deocamdată) par forțate și pe care n-aș vrea să le văd puse în aplicare? Învățăm că, așa cum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*orice metodă se dovedește necugetată atunci când, în loc de a ajunge prin ea la ceea ce este absolut (pentru sine), e crezută ca un lucru absolut (pentru sine)*”⁸. Învățăm că deopotrivă ideea ignorării formei de dragul conținutului și ideea separării mijlocului de scopul bine intenționat sunt pur aberante și de la un punct încolo, blasfemiatoare, precum încălțăminte pe care Moise trebuie să și-o lepede, precum dalta care nu trebuie să se atingă de jerfelnic.

Și mai învățăm ceva, ceva fundamental: că logos-ul Tehno-Logic poate caricaturiza Logosul Divin și, cu mișcări discrete și șerpuitoare, i se poate substitui ca idol...

Într-un episod din serial, am relatat pilda bătrânului chinez și a fântânii cu cumpănă, culeasă de teologul ortodox Jean-Claude Larchet. Mesajul acestei pilde strălucitoare se află la polul opus ideologiei funcționaliste îmbrățișată și în practica ortodoxă de azi – prin „utilizare”, ne transformăm după **forma** (mai mult decât conținutul) tehnologiilor noastre. În susținerea acestei teze, îl putem cita pe Sf. Petru Damaschinul, care spune: „minte se preface după **forma** fiecărui lucru pe care îl primește și se colorează după **chipul** lucrului cunoscut de ea”.⁹ Iar Părintele Stăniloae are o formulare asemănătoare: „*Omul, lucrând cu lucrurile lumii, se face și pe sine însuși într-un anumit fel, după modul în care săvârșește fiecare lucrare, și potrivit stării cu care o săvârșește. Iar lucrurile se petrec așa chiar dacă noi nu sesizăm această transformare*”¹⁰.

„*Iar lume numesc alipirea de lucrurile supuse simțurilor și de trup*” spune Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, iar părintele Stăniloae completează inspirat: „*«Lume» nu e numită aici realitatea celor dinafară, ci o stare lăuntrică de alipire pătimasă la lucrurile supuse simțurilor și la trup*”.¹¹

Așadar, cred că este imperios necesar să înțelegem:

1. Că forma tehnologiilor contează mai mult decât conținutul lor.
2. Că oamenii tind să se con-formeze, să ia forma tehnologiilor pe care le utilizează.
3. Că acest proces nu este ușor de sesizat.
4. Că relația noastră cu lumea tehnologică este simultan materială și spirituală, lumea din afară mutându-se (de fapt, fiind deja) înăuntrul nostru.

Fără aceste patru repere, cred că orice discuție despre „buna utilizare” a tehnologiei în beneficiul ortodoxiei este sortită eșecului. În lipsa lor, bunele noastre intenții vor fi canalizate în continuare spre tărâmurii neprielnice și îndepărtate. Ne vom mulțumi cu scopul, fără a pricepe că scopul e ros pe dinăuntru de mijloacele nepotrivite. Fără vreo îndoială care să ne umbrească entuziasmul, ne vom grăbi să devenim „creatori de conținut” ortodox, în vreme ce forma ne va rămâne străină¹². Vom „promova” simplitatea

liniștită a Patericului prin intermediul vacarmului mediatic și claritatea Epistolelor Sfântului Pavel acolo unde comunicarea este sfâșiată de notificări, reclame și hiperlinkuri, și vom propovădui Cartea Cărților într-un spațiu în care Cezarul e clipul video de 30 secunde. Îi vom sfătui pe credincioși să se detașeze de duhul lumii rămânând ultraconectați și abonați, ne vom căzni să vorbim despre rânduială și pacea inimii cu ajutorul multitaskingului, ne vom lupta cu patimile acolo unde Eul este rege și vom vorbi despre Întrupare și Înviere în Șeolul virtual, acolo unde trupuri nu sunt.

Putem dobândi *dreapta socotință* în aceste condiții *de formă* ale tehnologiei de azi?

Dacă universul media e un parc de distracții instantanee, el nu poate fi în același timp și un loc prielnic pentru gândire, împlinire, meditație și rugăciune. Dacă e adevărat că tehnologiile modifică percepțiile timpului, spațiului¹³ și identității, atunci trebuie să vedem în ce măsură acestea sunt compatibile cu raportarea creștină asupra timpului, spațiului și identității, și abia după aceea să decidem *în cunoștință de cauză* dacă le acceptăm sau nu în biserici și în viața noastră personală. Dacă tehnologia ne schimbă atât de radical modul de viață cotidian, cum am putea crede că nu ne schimbă și modul în care ne raportăm la Dumnezeu? Read Schuchardt: „*Nu poți crede în Cuvântul-făcut-Trup dacă îți pierzi tot timpul în activități de tipul trupul-făcut-cuvânt sau, mai rău, trupul-făcut-image sau trupul-făcut-pixel*”.¹⁴

Tehnologia care încurajează separarea minții de corp e compatibilă cu religia în care Dumnezeu se întrupează „*în chip neamestecat, neschimbat, neîmpărțit, nedespărțit*”?¹⁵.

Tehnologia care încurajează izolarea, însingurarea și distanța e compatibilă cu religia în care Hristos este mereu prezent și mereu aproape?

Putem adapta o *teologie* a plinătății, a realității și a prezenței la o *tehnologie* a fragmentării și izolării, a spectacolului și a simulacrului?

Aș vrea să închei fără a propune rețete și strategii universale. Tributari gândirii tehnice, am căpătat reflexul de a căuta soluții acolo unde nu există sau acolo unde e nevoie de altceva decât de soluții. Creștinismul onorează persoana, iar a propune rețete și metodologii „general valabile” ar fi, cred, o ispită și o jignire la adresa persoanei și capacității ei de a se lămuri ce îi este de folos și ce nu. Ca unora cărora li s-a spus clar să fie blânzi ca porumbeii și înțelepți ca șerpii, cred că trebuie să remarcăm faptul că dacă blândețea poate fi înnăscută, înțelepciunea nu se dobândește decât prin antrenarea constantă a discernământului. Dar pentru aceasta, pentru a discerne cu adevărat dacă o tehnologie ne este sau nu de folos, e nevoie în primul rând *să ne comportăm altfel* decât ne propune ea. Trebuie, în primul rând, să ieșim din ritmul impus din ea. Să încetăm.

Sfântul Isaac Sirul: „*E nevoie de liniștire, fiindcă ea păzește simțurile de zarva din afară și dă prilejul potrivit pentru ostenele trupului și ale sufletului...*”¹⁶.

Arhimandritul Sofronie: „...trebuie să încetinim mintea și inima”.

Sau, mai pe înțelesul modernilor, Olivier Clément:

„Postul voinței de putere și de vanitate, postul minții trebuie să le adăugăm postul impresiilor, al zgomotelor și al imaginilor care nu încetează să ne asalteze în civilizația audiovizualului, (...) în familiaritatea icoanelor care ne fac (...) să postim cu ochii.¹⁷ [...] Postul – și în sensul fizic și în cel duhovnicesc – trebuie adaptat la condițiile culturale de astăzi. Va trebui să se situeze la polul opus publicității, să se îndepărteze de imaginarul prefabricat și de informațiile unilaterale, de simulacre, de jocurile „nemateriale”, de imaginile și de zgomotele audio-vizualului. Să renunțe la doparea alternativă cu tranchilizante și excitante și poate chiar la doparea prin viteză.”¹⁸

Monahul Nicolae Steinhardt, atent la jocul subtil al formei și conținutului, face la un moment dat următoarea remarcă:

*„Nu numai agitația ori graba sunt vrăjmașe libertății, ci și **viteza în sine.**”*

Denis de Rougemont:

„Cele mai mărețe spectacole naturale sunt spectacolele ale încetinelii sau imobilității. Rapiditatea nu poate fi isprava unui spirit întrupat, ci numai a imaginației sale pervertite. Efectele vitezei țin de domeniul materiei lăsate în voia maniei sale de a tot cădea. Deîndată ce spiritul intră în joc, el provoacă încetiniri și întâzieri, de unde și pierderi de timp. Invențiile menite a le umple trec mereu dincolo de țintă. Și astfel o eră a vitezei devine o eră în care materia predomină.”¹⁹

Psalmul 45 spune frumos: „Luați-vă răgaz și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu”, iar Înaltul Bartolomeu Anania comentează versetul: „Faceți o pauză în lucrul vostru obișnuit, în preocupările voastre curente; cunoașterea lui Dumnezeu nu se dobândește în grabă, între alte două treburi; ea cere o anumită așezare a minții”. Nu aș trece cu vederea faptul că, în acest psalm, îndemnul la oprire urmează imediat după câteva versete care vorbesc despre... renunțarea la o anumită formă de tehnologie neprielnică: „punând capăt războaielor pân’la marginile pământului; El va sfărâma arcul și va frânge arma, iar scuturile în foc le va arde.”

Este limpede că oprirea e o condiție obligatorie a cunoașterii. Nu poți cunoaște fără răgaz. Deci dacă vrem să înțelegem ce fel de tehnologie este adecvată relației cu El, trebuie ca, în primul rând, să (re)învățăm să stăm. Altfel, răvășiți neîncetat de status-uri

virtuale, ne pierdem starea. Ajungem în ne-stare și de aici în ne-statornicie - nu mai suntem în stare să-L cunoaștem. Iar dacă n-am stare, n-am nici stabilitate, deci pot fi azvârlit ușor în orice cotlon din rețea de „mâna” abilă a algoritmului. Cred că cel mai la îndemână pentru fiecare dintre noi e să ne antrenăm în *a sta* și *a sta* deoparte. Și în *a sta* față către față cu prietenii și familia, neîntreruși de ecrane. Și la *a sta* cu o carte în mână. Și la *a sta* la slujbă (iar cei care se bucură o slujbă luminată doar de lumânări, nu de o puzderie de becuri, la care pot auzi direct vocea preotului și strana fără boxe, pot face cu ușurință diferența).

Și ar mai fi ceva. Să nu ne închipuim că modul în care credem nu este deloc influențat de atmosfera culturală în care ne aflăm. În Fapte 19:24 - 29 ni se spune:

„Căci un argintar, cu numele Dimitrie, care făcea temple de argint Artemisei și da meșterilor săi foarte mare câștig, i-a adunat pe aceștia și pe cei care lucrau unele ca acestea, și le-a zis: Bărbaților, știți că din această îndeletnicire este câștigul vostru. Și voi vedeți și auziți că nu numai în Efes, ci aproape în toată Asia, Pavel acesta, convingând, a întors multă mulțime, zicând că nu sunt dumnezei cei făcuți de mâini. Din aceasta nu numai că meseria noastră e în primejdie să ajungă fără trecere, dar și templul mării zeițe Artemisa e în primejdie să nu mai aibă nici un preț, iar cu vremea, mărirea ei - căreia i se închină toată Asia și toată lumea - să fie doborâtă. Și auzind ei și umplându-se de mânie, strigau zicând: Mare este Artemisa efesenilor! Și s-a umplut toată cetatea de tulburare și au pornit într-un cuget la teatru, răpind împreună pe macedonenii Gaius și Aristarh, însoțitorii lui Pavel.”

Remarcabil, păgânul Dimitrie nu crede că tehnologia lui este neutră, el nu se adaptează cererii și ofertei în mod indiferent, el nu se reconfigurează profesional și nu spune că din același argint va face temple sau obiecte de cult pentru noua religie pe care o propovăduiește Pavel. Pentru el, mijloacele nu pot fi desprinse de scop. „Noi, modernii (concentrați asupra alegerilor etice), ne-am pierdut capacitatea de a vedea ceea ce este evident meșterilor argintari din Efes - că **ceea ce facem este intrinsec legat de ceea ce venerăm**”²⁰. Cu alte cuvinte, ideea că „cele tehnologice nu au legătură cu cele ale credinței” este greșită și trebuie abandonată ca pe o cârpă ce ne-a ținut mult timp ochii legați.

...Iar dacă Frederick Ferré are dreptate spunând: „credința este modelată de către experiență”²¹, iar tehnologia este astăzi stăpâna incontestabilă a experienței noastre în lume, atunci aici nu există, nu poate exista neutralitate, ci doar posibilitatea înfiorătoare a idolului. Idol care își cere tributul zilnic de atenție, de percepție și de memorie, de credință, de nădejde și de iubire - care nu sunt și nici nu au fost vreodată ale lui și, deci, nu se cuvine să i le dăm.

...Fiindcă, deși aurul și argintul din Scripturi se vor fi preschimbat azi în siliciu și carbon, în pixeli și date, consecințele vor fi aceleași:

*„Idolii lor sunt argint și aur, lucru
de mână omenească:
Gură au și nu grăiesc,
ochi au și nu văd
Urechi au și nu aud,
nas au și nu miros,
Cu mâinile lor nu pipăesc, cu picioarele
lor nu merg, iar din gâtulejul lor
nu scot nici un glas.
La fel cu ei fi-vor cei ce i-au
făurit, toți cei ce își pun nădejdea în
idoli.”*

Să nu fie.

NOTE:

1. Deși nu exclud deloc ca multe din problemele expuse aici să fie „împărtășite” și de alte Biserici creștine, discuția vizează Biserica Ortodoxă, căreia îi aparțin. ↑
2. Nu mă refer la abordările cantitative ale efectelor utilizării anumitor tehnologii, bazate pe studii (sociologice, psihologice etc.) – oricum, de altfel și ele destul de rare la noi. ↑
3. Vezi, de pildă, volumul Serafinei Cuomo, *Technology and Culture in Greek and Roman Antiquity*, Cambridge University Press, 2007. ↑
4. Jean Hani notează că slujba de sfințire a clopotului este similară cu slujba botezului, arătând că nu ar exista nicio noimă pentru acest ritual dacă obiectul ar fi pur utilitar (ceea ce, evident, nu este și nu poate fi adevărat în cazul niciunui obiect ritualic). Clopotul nu este redus la funcția lui de avertizare sonoră, tot așa cum candela nu este redusă la funcția de iluminare. Vezi Jean Hani, *The Symbolism of The Christian*

Temple, Angelico Press, 2016. ↑

5. Cu certitudine nu. Departe de a fi un simplu instrument, „*Evangheliarul este perceput ca o icoană a lui Hristos*” – pr. Andrew Louth, *Introducere în teologia ortodoxă*, Doxologia, 2014, p. 36. Un alt exemplu de „nu-doar-un-instrument” este icoana. Deși, în mod evident, există o tehnică a icoanei – începând cu prelucrarea materialelor, pregătirea suportului și culminând cu canonul estetic, icoana nu este o simplă reproducere grafică, nu este doar produsul unei execuții tehnice. Ea este o „*reprezentare iconică, în sensul că Prototipul pe care îl reprezintă, adică Iisus Hristos, nu poate fi despărțit de reprezentarea sa. Închinându-ne la icoană, noi nu o facem de două ori, adică nu ne închinăm separat la icoană și separat la Acela pe Care ea îl reprezintă, ci ne închinăm o singură dată, la Unul și Același Iisus Hristos*” – explicația Sf. Teodor Studitul, în Bartolomeu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției*, EIBMBOR, 2007, p. 104. În icoană, așadar, se contopesc forma și conținutul, mijlocul și scopul. ↑

6. <https://m.hotnews.ro/stire/20331838> ↑

7. Întrebările pot viza și aspecte mai subtile, din păcate deja asimilate și în practica ortodoxă, precum prezența microfonului și a luminii electrice în coregrafia liturgică, deloc lipsite de consecințe la nivel simbolic și perceptiv (vezi, de exemplu, Marshall McLuhan, *The Medium and the Light*, și Ivan Illich, *Difuzorul pe clopotniță și minaret*, IDEA, nr. 35, 2010). ↑

8. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 30, Filocalia 3. ↑

9. Arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Ești ceea ce trăiești*, Trinitas, 2019, p. 79. ↑

10. Ibid., p. 27. ↑

11. Ibid., p. 285. ↑

12. „*Deoarece «conținutul» unui mediu este ca și bucata zemoasă de carne pe care hoțul o folosește ca să distragă atenția câinelui de pază al minții*” – Marshall McLuhan, *Să înțelegem media. Extensiile omului*, Curtea Veche, 2011, p. 44. ↑

13. Vezi Paul Tillich, *The Lost Dimension in Religion*, în *The Spiritual Situation in Our Technical Society*, Mercer University Press, 2002, p. 43. ↑

14. Read Schuchardt, <http://figureground.org/interview-with-read-mercere-schuchardt/>. ↑

15. Jessica Fredricks, *The Technological Church: „dacă mărturisim, odată cu Scriptura, că trupurile noastre sunt importante pentru persoana și pentru identitatea noastră, dacă mărturisim că trupul fizic este parte din ceea ce înseamnă să fii creat după chipul lui Dumnezeu, dacă prezența lui Hristos pe pământ are vreo semnificație, atunci trebuie să recunoaștem că media dez-incarnată este în mod inerent opusă credinței noastre*”. ↑

16. Sf. Isaac Sirul, *Cuvânt către cei însingurați*, cit. în Arhid. Sorin Mihalache, p. 266. ↑

17. Este atât de ușoară și de permisivă trecerea de la ecran la icoană încât să căutăm să le conciliem? ↑

18. Olivier Clément, *Trupul morții și al slavei*, Christiana, 1996, pp. 55-57. ↑

19. Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Dacia, 1991, p. 384 ↑
20. Christian Brock, *Christian Ethics in a Technological Age*, Wm. Eerdmans Publishing Co., 2010, p. 7. ↑
21. În William A. Stahl, *God and the Chip: Religion and the Culture of Technology*, Wilfrid Laurier University Press, 1999, p. 125. ↑

Imagine: Pixabay